

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертаційну роботу **Городиського Юрія Ярославовича**

«Геопросторова організація паломництва у Львівській області»

подану на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук зі спеціальності 11.00.02 – економічна та соціальна географія

1. Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок з планами та напрямками науково-дослідних робіт наукових установ і організацій, державними планами та галузевими науковими програмами.

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. ознаменувався значними перетвореннями у релігійній ситуації та політиці як України, так і колишніх соціалістичних країн. Він охарактеризувався занепадом державного атеїзму та релігійною свободою, що призвело до відкриття значної кількості культових релігійних споруд, зокрема монастирів, храмів та кафедральних соборів тощо. Це призвело до значного розвитку одного із видів туризму – паломництва.

Із давніх-давен паломництво як промисел туризму займає помітне місце у суспільному житті. Люди мандрували в основному до великих монастирів та святих місць, таких як: Свято-Успенська Києво-Печерська лавра, Свято-Успенська Почаївська лавра, Унівська лавра, Крехівський монастир, Свято-Успенський Зарваницький монастир та багатьох інших. За роки атеїзму паломництво не мало значного розмаху і переважно носило тільки місцевий характер. Роль монастирів у соціальному житті населення зменшилася. Проте в останні десятиріччя після дозволу релігійної діяльності цей особливий напрямок туризму знову набув значних масштабів і почав відігравати важливу роль у формуванні туристичного комплексу як України, так і інших держав.

Дослідження географії паломництва, основних напрямків та особливостей геопросторової організації дозволить краще розвивати туристичну галузь нашої держави, яка на думку багатьох вчених, як географів так і економістів, є одним із основних пріоритетів економічного розвитку України. Це збільшує актуальність даного дослідження і робить його перспективним для подальших наукових розробок та пошуків.

Паломницькі об'єкти є безумовно важливим ресурсом для розвитку релігійного туризму, який має значні перспективи на інвестування і посідає досить помітне місце в структурі туристичних потоків як внутрідержавних, так і міждержавних. Сьогодні в Україні проводиться децентралізація влади та створення спроможних об'єднаних територіальних громад, через що виникає питання залучення іноземних інвестицій в окремі поселення та громади, для їх подальшого, перш за все економічного розвитку. І саме важливі релігійно-

туристичні і сакральні об'єкти в окремих регіонах стають основним засобом розвитку інфраструктури поблизу них, а відповідно збільшення робочих місць, заробітної плати тощо. Тут варто зазначити наявність значного потенціалу для розвитку паломництва і релігійного туризму зокрема у Львівській області. Тому запропонована тема дисертаційного дослідження має високу актуальність та практичну значимість.

Дисертаційне дослідження тісно пов'язано з тематикою науково-дослідної роботи, що виконується на кафедрі географії України географічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, щодо вивчення суспільно-географічних аспектів формування релігійної сфери та розвитку релігійного туризму в Україні. Воно виконане в рамках наукової теми «Сучасні тенденції трансформації суспільно-географічного простору України» (номер державної реєстрації 0111U008005). Дане дисертаційне дослідження відповідає численним державним планам та нормативно-правовим актам Міністерства культури України, а також регіональним програмам в галузі культури, туризму та релігії Львівської обласної державної адміністрації, Львівської обласної ради та Львівської міської ради, міських рад міст обласного значення, районних державних адміністрацій та районних рад, сільських та міських рад ОТГ Львівської області.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна.

Наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційної роботи Городиського Ю.Я. є достовірними, науково обґрунтованими, теоретично доведеними. Отримані здобувачем наукові положення, рекомендації та висновки дисертаційної роботи обґрунтовані використанням комплексу прийомів та методів дослідження, репрезентаційністю та сучасністю інформаційно-статистичної бази дослідження, використанням ідей та підходів дослідження авторитетних вчених для вирішення завдань та досягнення поставленої мети.

У процесі написання дисертаційного дослідження автором використано статистичні та аналітичні матеріали Міністерства культури України, Департаменту з питань культури, національностей та релігії Львівської обласної державної адміністрації, Державної служби статистики України, офіційні сайти різних конфесій та їх адміністративно-територіальних одиниць, що діють на території Львівської області; законодавчі та нормативно-правові документи, статистичні щорічники та інформаційні матеріали Релігійно-інформаційної служби України, монографії та наукові публікації у фахових виданнях, а також результати власних досліджень автора. Список використаних джерел становить 296 найменувань.

Достовірність та репрезентативність зібраного первинного матеріалу забезпечили комплексний аналіз паломництва як важливого виду релігійного туризму у Львівській області, передумов, проблем та перспектив його розвитку, а також дали змогу дисертанту отримати науковообґрунтовані, самостійні та достовірні висновки, позиції та рекомендації.

Структура дисертації характеризується логічною послідовністю викладу матеріалу і відповідає поставленій меті та завданням дослідження, мова є науковою та стилістично грамотною. Все це дозволяє забезпечити повне висвітлення отриманих автором науково-прикладних результатів. У дисертації сформульовано та обґрунтовано ряд наукових положень, висновків та пропозицій, які є новими та розв'язують поставлену в роботі задачу. Найбільш вагомими представляються такі наукові результати:

- розкрито теоретико-методологічні та методичні засади суспільно-географічного дослідження паломництва на регіональному рівні (§1.2 та 1.4);
- удосконалено методику суспільно-географічного дослідження паломництва на регіональному рівні шляхом аналізу, застосування та удосконалення різних методів та підходів (§1.3);
- визначено суспільно-географічні передумови, що впливають на процес розвитку паломництва у Львівській області; досить широко проаналізовано конфесійну структуру регіону, як головного фактору розвитку паломництва (розділ 2);
- обґрунтовано типізацію паломницьких об'єктів (§ 3.2);
- проаналізовано географію розміщення паломницьких об'єктів у Львівській області (§3.1) та простежено паломницький рух у регіоні (§3.3 та 3.4);
- виявлено проблеми та обґрунтовано основні перспективні напрями розвитку паломництва у досліджуваному регіону (розділ 4).

3. Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання.

Теоретичні положення, методичні розробки і практичні висновки, представлені в дисертаційній роботі Городиського Ю.Я. можуть розглядатись як вирішення важливого науково-практичного завдання – суспільно-географічного дослідження паломництва Львівського регіону та пошуку шляхів подальшого розвитку релігійного туризму, на основі наявних сакральнотуристичних ресурсів. Важливим доробком дисертаційного дослідження є просторово-функціональний аналіз паломництва регіону, результати якого можуть бути використанні під час розроблення нормативно-правових актів, що регламентують діяльність релігійних конфесій та громад, туристичних

операторів та агенцій, а також програм, стратегій та планів регіонального розвитку в галузі культури, освіти та релігійних відносин.

Висновки, отримані під час проведення дисертаційного дослідження, можуть бути використані для удосконалення співпраці державних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з релігійними конфесіями та окремими громадами, зокрема з метою розвитку та популяризації релігійного туризму і паломництва, а також дають можливість поглибити наукові основи вивчення і практичного вирішення проблем із наданням релігійних послуг в туристичній галузі, під час проведення різних державних заходів, співпраці церкви і державних органів тощо.

Дисертаційне дослідження Городиського Ю.Я. здійснено у руслі пріоритетних напрямів суспільно-географічних досліджень в Україні та зарубіжних країн, а його результати можуть бути використанні у практиці управління регіональним розвитком.

Результати дисертаційного дослідження використані у навчальному процесі географічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка при викладанні дисциплін «Географія релігії» та «Географія релігійного туризму в Україні».

Дисертаційна робота може бути інформаційним джерелом для прийняття рішень щодо використання паломницьких ресурсів Львівської області керівниками релігійних та туристичних організацій, а також використана Департаментом з питань культури, національностей та релігій Львівської обласної державної адміністрації.

4. Дискусійні положення, зауваження та пропозиції.

За загальної позитивної оцінки виконаного дисертаційного дослідження, варто звернути увагу на деякі положення, що не отримали належного розкриття в дисертації чи є дискусійними, а також висловити певні зауваження та пропозиції щодо подальших наукових досліджень:

1) варто було б уточнити об'єкт дослідження який звучить як «просторова організація паломництва у Львівській області», доповнивши його висловом «чинники формування, просторова організація та перспективи розвитку паломництва»;

2) у параграфі 1.1, автор досить детально характеризує географію релігії як суспільно-географічну дисципліну. На нашу думку, варто було більш детально звернути увагу на «релігійний туризм», показати його місце в системі географічних наук, розкрити об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, проаналізувати наукову полеміку щодо виокремлення релігійного туризму як окремої науки та як важливого розділу географії релігії;

3) на с. 37 автор пропонує використання індексу етнічної мозаїчності Еккеля для визначення індексу конфесійної мозаїчності. Проте запропонована математична модель не є формулою Еккеля, а складена Манаковим А.Г. для визначення індексу конфесійної різноманітності;

4) у параграфі 1.4 досить детально проаналізовано дисертаційні роботи із географії релігії України та окремих її регіонів (А. Ковальчук, О. Кучабський, В. Патійчук, Л. Ключко, Ю. Когатько), де знову робиться наголос на дослідженні релігійної сфери, а не релігійного туризму чи паломництва зокрема. Варто було б проаналізувати основні наукові доробки український та зарубіжних вчених в галузі релігійного туризму, що підсилило б теоретико-методологічний апарат даного наукового, дисертаційного дослідження;

5) на рис. 2.2 «Виникнення паломницьких місць у Львівській області» не відрізняються центри XV- XVIII ст. та XIX-XX ст. через практично однакову кольорову гамму; на рис. 2.9 кількісним фоном варто було подати індекс конфесійної мозаїчності, формула для обчислення якого подана в 1 розділі;

6) у параграфі 3.2 «Типізація паломницьких об'єктів» вважаю за недоцільне розглядати схеми релігійно-географічного районування території України. Їх варто було б подати у параграфі 2.2, показавши таким чином в якому релігійно-географічному районі, за різними авторами, знаходиться Львівська область;

7) не зрозумілим та дискусійним є віднесення до паломницьких об'єктів тільки чудотворних ікон, мощей святих та блаженних і цілющих джерел. На нашу думку місцями паломництва слугують впершу чергу монастирі, храми чи каплиці в яких знаходяться такі святині або в яких вони можуть бути відсутні (особливо монастирі побудовані в період Незалежної України), але до них постійно здійснюються паломницькі прощі. Також паломництво (особливо хасидів) направлене дуже часто до могил пророків та інших духовних лідерів;

8) слід відмітити, що деякі картосхеми в роботі виконані з недотриманням принципів, способів та засобів картографування. Окрім того, на нашу думку, недопустимим для географічного дослідження є зображення досліджуваної території не вказавши сусідів;

9) деякі зауваження є і до нитки паломницьких маршрутів на території Львівської області (параграф 4.2, рис. 4.3). Варто було б ознайомитися із методикою розробки туристичних маршрутів, запропованою О.О. Любіцевою, де чітко ставляться вимоги до їх розробки (навчальний посібник «Методика розробки турів», Київ, 2008 р.);

10) у роботі наявні граматичні та стилістичні огріхи.

В цілому наведені дискусійні положення і зауваження не зменшують наукову цінність та загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Городиського Юрія Ярославовича. Вказані недоліки можуть бути усунені в процесі подальших наукових досліджень дисертанта.

5. Зміст та завершеність дослідження

Зміст дисертаційної роботи викладений у логічній послідовності, складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 208 сторінок, з них основного тексту – 164 сторінки.

У вступі розкрито актуальність, об'єкт, предмет, мету та завдання, теоретико-методологічну та інформаційну основи дослідження; зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; наукова новизна одержаних результатів, їх практичне та теоретичне значення; особистий внесок здобувача, апробація та публікація результатів наукового пошуку, а також структура роботи.

У першому розділі «Теоретико-методологічні та методичні засади суспільно-географічного дослідження паломництва» розкрито місце географії релігії та релігійного туризму в системі географічних дисциплін; розглянуто паломництво як предмет соціально-економічного дослідження; подано методику суспільно-географічного дослідження паломництва на регіональному рівні та проаналізовано інформаційні джерела з проблеми дисертаційного наукового пошуку. На увагу заслуговує аналіз багатьох наукових праць вчених як України так і зарубіжжя.

У другому розділі «Суспільно-географічні передумови розвитку паломництва у Львівській області» визначено основні передумови і фактори виникнення та функціонування паломництва регіону, дано оцінку їх впливу на його геопроторову організацію.

У третьому розділі дисертації «Сучасний стан розвитку паломництва у Львівській області та його просторові особливості» визначено географію розміщення сакральних об'єктів та проведено їх типізацію, охарактеризовано паломницький рух та його геопросторову організацію в досліджуваному регіоні.

У четвертому розділі «Проблеми та перспективи розвитку паломництва у Львівській області» розглянуто проблеми та можливі шляхи покращення розвитку релігійного туризму, зокрема паломництва як його важливого напрямку.

Загальні висновки сформульовані відповідно до поставлених завдань, які чітко відображають результати дослідження та викладені на 5 сторінках.

Список використаних джерел включає 296 найменувань на 24 сторінках. Робота вдало ілюстрована табличними, графічними та картографічними матеріалами (17 таблиць та 71 рисунок, із яких 37 картосхем). В роботі містяться додатки, що займають 102 сторінки тексту.

6. Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій в опублікованих працях.

Основні наукові положення дисертаційного дослідження були опубліковані у різних наукових виданнях України та Зарубіжжя. За темою дисертації опубліковано 14 наукових праць загальним обсягом 4,5 друкованих аркушів. Серед них 6 статей у вітчизняних наукових фахових виданнях, 1 стаття в зарубіжному виданні.

7. Апробація основних результатів дослідження.

Результати роботи апробовані на 6 наукових конференціях різного рівня, що проводилися в різних наукових центрах України, та 1 науковій конференції, що проводилася на географічному факультеті Білоруського державного університету в місті Мінськ.

8. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації.

Зміст автореферату повною мірою відображає основні положення, висновки і рекомендації, що містяться у дисертаційній роботі. Він підготовлений на 20 сторінках машинописного тексту і відповідає вимогам щодо оформлення автореферату дисертації, що подається на здобуття наукового ступеня кандидата наук.

9. Відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» та нормативних актів МОН України.

Дисертаційна робота Городиського Ю.Я. є самостійним та завершеним науковим дослідженням, виконаним із використанням значної кількості методів наукового пізнання та потужної інформаційної бази, спрямованим на вивчення суспільно-географічних аспектів розвитку, поширення та функціонування паломництва регіону (на прикладі Львівської області) як важливого напрямку розвитку релігійного туризму який має значні перспективи розвитку в Україні як держав Європейського простору із значними релігійно-туристичними ресурсами.

Дисертація Городиського Ю.Я. повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 №567 зі змінами та доповненнями внесеними згідно з Постанови Кабінету Міністрів України №656 від 19.08.2015 р. та №1159 від 30.12.2015 р. щодо дисертаційних робіт, які представляються на здобуття наукового ступення кандидата наук, а також паспорту спеціальності 11.00.02 – економічна та соціальна географія.

10. Загальний висновок.

Дисертація Городиського Юрія Ярославовича «Геопросторова організація паломництва у Львівській області» присвячена актуальній темі та має високе науково-практичне значення. Вона спрямована на вирішення важливого науково-практичного завдання – виявити особливості просторової організації паломництва у Львівській області, як важливого сегменту функціонування релігійного туризму. Дисертація є завершеним самостійним науковим дослідженням, отримані висновки є репрезентативними, а її автор, Городиський Юрій Ярославович, заслуговує на присудження наукового ступення кандидата географічних наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія.

Офіційний опонент:

кандидат географічних наук,
доцент, докторант кафедри географії України
та регіоналістики Чернівецького
національного університету
імені Юрія Федьковича

І.І. Костащук

